

Proces cywilny a opinia biegłego wydana w innym postępowaniu

1. Wprowadzenie

Praktyka wymiaru sprawiedliwości ukazuje, że częstokroć to samo zdarzenie faktyczne stanowi podstawę dwóch lub więcej postępowań. Najczęściej spotykana sytuacja to proces karny mający na celu wymierzenie sprawiedliwości za przestępstwo będące również jako czyn niedozwolony podstawą dochodzenia roszczeń odszkodowawczych w procesie cywilnym¹. Możliwe jest również dochodzenie w kolejnych postępowaniach roszczeń od podmiotów odpowiedzialnych solidarnie lub też, po zakończeniu pierwszego procesu, sformułowanie roszczeń regresowych. Proces cywilny i karny lub kilka postępowań cywilnych może bo-

wiem wynikać ze wspólnego lub pokrewnego stanu faktycznego, stany faktyczne będące ich podstawą mogą wpływać na sferę stosunków prawnych podlegających ocenie w innych sprawach². Podstawową formą uwzględnienia tego rodzaju powiązań są zwłaszcza postępowanie adhezyjne i moc wiążąca wyroków³. Nie zawsze jednak zachodzi prawna możliwość wykorzystania tych instytucji, choć materiał dowodowy zebrany w innej sprawie może być cenny dla kolejnego toczącego się postępowania cywilnego. Warto zatem postawić pytanie o prawną możliwość wykorzystania opinii biegłego sądowego wydanej w innej sprawie (cywilnej czy karnej) w kolejnym procesie⁴.

¹ Szeroko na ten temat zob. np. K. Piasecki, *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny*, Warszawa 1970.

² J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 97–98.

³ W świetle art. 11 k.p.c. ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Jednakże osoba, która nie była oskarżona, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną. Natomiast zgodnie z art. 8 § 2 k.p.k. prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny są wiążące dla sądu karnego rozpoznającego sprawę.

⁴ Zagadnienie możliwości wykorzystania opinii biegłych z jednego postępowania w innym procesie stanowi element szerszego problemu spożytkowania materiału dowodowego z jednej sprawy w kolejnej. Na ten temat zob. K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010, s. 136–143. Z orzecznictwa zob. zwłaszcza orzeczenie SN z 28 stycznia 1960 r., III CR 1143/58, OSNCK 1961, nr 2, poz. 48: „Nie jest dopuszczalne dokonywanie przez sąd cywilny ustaleń na podstawie materiału dowodowego zebranego w śledztwie, jeżeli strona w procesie cywilnym materiał ten kwestionuje i zachodzi możliwość jego sprawdzenia w procesie, takie bowiem oparcie się na mate-

2. Znaczenie opinii biegłego w procesie cywilnym

Znaczenie opinii biegłych⁵ dla postępowania cywilnego słusznie jest ekspozowane⁶, ponieważ zadaniem biegłego nie jest komunikowanie spostrzeżeń, jak ma to miejsce w przypadku świadków⁷, lecz udzielenie wiadomości specjalnych⁸ – dostępnych jedynie specjalistom czy naukowcom⁹ – wykraczających poza za-

kres wiadomości ogólnych, dostępnych ogółowi osób przeciętnie inteligentnych o przeciętnym zasobie wiedzy¹⁰. Opinia biegłego ma na celu ułatwienie sądowi należytej oceny zebranego w sprawie materiału, ma zatem stanowić pomoc dla sądu w zrozumieniu i ocenie faktów, których – co do zasady – sąd (sędzia) samodzielnie zrozumieć i właściwie ocenić nie potrafi; w konsekwencji dowód z opinii biegłego nie może zostać zastąpiony

riale narusza zasadę bezpośredniości i pozbawia stronę prawa udziału w postępowaniu dowodowym; prawo to jest zagwarantowane przez przepisy k.p.c., zobowiązujące sąd do zawiadamiania strony o każdym posiedzeniu mającym za przedmiot przeprowadzenie dowodów i umożliwiające stronie skontrolowanie każdego dowodu”.

⁵ Szerzej na temat opinii biegłego jako środka dowodowego w postępowaniu cywilnym zob. np. J.J. Litauer, *Dowód z opinii biegłego według kodeksu postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 1937, nr 1–2, s. 3–17; W. Ossowski, *Uwagi o korzystaniu z biegłych w sprawach cywilnych*, „Nowe Prawo” 1960, nr 10, s. 1346–1351; J. Sehn, *Dowód z biegłych w postępowaniu sądowym*, „Nowe Prawo” 1956, nr 3, s. 22–34; S. Rejman, *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1967; R. Łyczywek, *Problemy etyki wykonywania czynności biegłego sądowego*, „Nowe Prawo” 1969, nr 3, s. 416–428; K. Knoppek, *Rozgraniczenie dowodu z zeznań świadków i dowodu z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, nr 4, s. 121–127; S. Dalka, *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1987, nr 10, s. 71–83; T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992; M. Rybarczyk, *Biegły w postępowaniu cywilnym. Opinia. Odpowiedzialność. Wynagrodzenie*, Warszawa 2001; A. Góra-Błaszczkowska, *Opinia biegłych w postępowaniu cywilnym*, „Edukacja Prawnicza” 2005, nr 1, s. 3–8; T. Widła, *Odpowiedzialność biegłych – nowe problemy*, „Palestra” 2005, nr 7–8, s. 123–132; J. Turek, *Biegły sądowy i jego czynności*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 24, s. 1358–1364; *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 482–498.

⁶ E. Marszałkowska-Krześ, *Kontrowersje wokół opinii biegłego w postępowaniu cywilnym po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, w: *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 2006, s. 203–214.

⁷ Szeroko na ten temat zob. S. Dalka, *Pozycja biegłego i świadka w polskim procesie cywilnym*, w: *Studia z procesu cywilnego*, red. K. Korzan, Katowice 1986, s. 97–110.

⁸ T. Tomaszewski, w: *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 2000, s. 9, definiuje wiadomości specjalne jako wiadomości przekraczające normalną, ogólnie dostępną w danym społeczeństwie wiedzę w zakresie nauki, sztuki, techniki, rzemiosła. Należy zatem podzielić stanowisko wyrażone w wyroku SN z 15 kwietnia 1976 r., II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10–11, poz. 133, że do wiadomości specjalnych nie należą te wiadomości, które są dostępne dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym, wykształceniu i zasobie wiedzy ogólnej. Szerzej na temat pojęcia wiadomości specjalnych zob. np. S. Kalinowski, *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972, s. 17–26; S. Dalka, *Opinia...*, s. 73; T. Wiśniewski, *Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1985 r. (III CZP 59/85)*, „Nowe Prawo” 1987, nr 10, s. 129–132; T. Widła, *Ocena...*, s. 12–18.

⁹ J. Sehn, *Dowód...*, s. 23; S. Dalka, *Pozycja...*, s. 102.

¹⁰ S. Dalka, *Opinia...*, s. 74; J. Turek, *Dopuszczenie dowodu z opinii biegłego*, w: *Rola biegłego we współczesnym procesie*, red. J. Turek, Warszawa 2002, s. 11–16.

inną czynnością dowodową, np. przesłuchaniem świadka¹¹. Dodatkowo, jest to środek dowodowy pociągający za sobą największe koszty i powodujący istotne przedłużenie postępowania sądowego.

3. Cechy opinii wydanej w innej sprawie

Jeśli zważyć czasochłonność i kosztowność opinii biegłych, możliwość procesowego wykorzystania opinii wydanej w innym postępowaniu sądowym wzbudza uzasadnione zainteresowanie.

Należy jednak stwierdzić, że opinia wydana w innej sprawie z pewnością nie ma przymiotu tzw. opinii prywatnej (inaczej pozaprocesowej, pozasądowej, rzeczoznawczej¹²), a zatem sporządzonej na zlecenie innego niż sąd uczestnika postępowania¹³. Jak sama nazwa wskazuje, opinia prywatna nie jest opinią w rozumieniu przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, ponieważ nie spełnia podstawowych wymagań prawnych odnoszonych do opinii biegłych: dokument ten powstaje poza postępowaniem, czasami nawet nie dla jego celów.

Równocześnie opinia z innej sprawy nie jest opinią w rozumieniu art. 278

k.p.c., skoro dowodem może być wyłącznie opinia dopuszczona i przeprowadzona w danej sprawie¹⁴. W świetle tego przepisu sąd orzekający w danej sprawie po stwierdzeniu, że zachodzi potrzeba wykorzystania wiadomości specjalnych, oraz po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru, określa, kto i na jakie pytania z zakresu wiedzy specjalistycznej winien udzielić odpowiedzi (a zatem wydać opinię).

4. Prawne ramy wykorzystania opinii biegłego w innym postępowaniu

Zagadnienie wykorzystania materiału zebranego w postępowaniu karnym, innym postępowaniu cywilnym czy po prostu innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy nie stanowi żadnej samodzielnie i bezpośrednio unormowanej instytucji procesu cywilnego, zwłaszcza zaś brak przepisu, który zagadnienie to regulowałaby wprost¹⁵.

W literaturze wyrażano w tym zakresie rozbieżne stanowiska. I tak, za dopuszczalnością wykorzystania dowodów zebranych poza toczącym się procesem cywilnym wypowiedział się M. Waligór-

¹¹ K. Flaga-Gieruszyńska, w: A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2011, s. 461.

¹² Określenie „opinie rzeczoznawcze” używane jest przez M. Cieślaka (*Dopuszczalność korzystania z pozasądowych opinii rzeczoznawczych w postępowaniu karnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1990, *Prawo* 173, s. 35) na oznaczenie oświadczeń specjalistycznych, które „nie spełniają podstawowych wymagań prawnych” przewidzianych w stosunku do opinii biegłych.

¹³ T. Widła, *Ekspertyza pozasądowa*, „Problemy Praworządności” 1989, nr 7, s. 16; K. Woźniewski, *Tzw. prywatne opinie biegłych*, „Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa” 2005, nr 3, s. 92; J. Bojakowski, W. Wyjątek, *Wybrane aspekty tzw. opinii pozaprocesowej w procesie karnym*, „Prawo i Medycyna” 2011, nr 1, s. 118.

¹⁴ T. Widła, *Ekspertyzy irrelewantne*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10, s. 7. Zob. też wyrok SN z 10 grudnia 1998 r., I CKN 922/97, Lex nr 50754.

¹⁵ W. Siedlecki, *Głosa do orzeczenia [Sądu Najwyższego] z dnia 7 maja 1956 r. (II CR 236/55)*, „Nowe Prawo” 1957, nr 5, s. 120; K. Piasecki, *Wykorzystanie w postępowaniu cywilnym materiału dowodowego zebranego w sprawie karnej*, „Palestra” 1971, nr 12, s. 5; tenże, *System...*, s. 124.

ski, który, analizując moc dowodową ustaleń faktycznych zawartych w uzasadnieniu orzeczenia, wskazał na możliwość wykorzystania zeznań świadków czy opinii biegłych utrwalonych w aktach innego postępowania¹⁶. Natomiast B. Dobrzański, powołując się na zasadę bezpośredniości, kategorycznie wykluczył wykorzystanie materiału dowodowego z innej sprawy¹⁷. E. Wengerek¹⁸ i W. Siedlecki¹⁹ odwoływali się w swoich poglądach przede wszystkim do zapatrywań wyrażanych przez Sąd Najwyższy. Ostatnio problem ten poruszył K. Piasecki, wywodząc, że możliwe jest wykorzystanie w procesie cywilnym opinii pisemnej przeprowadzonej w sprawie karnej, chyba że strona podniesienie fakt pozbawienia jej wpływu na wybór osoby biegłego lub wykaże, że biegły podlega wyłączeniu²⁰.

Orzecznictwo sądowe co do zasady nie wyklucza wykorzystania dowodów, w tym opinii biegłych, z innych postępowań, o ile dotyczą tych samych podlegających badaniu okoliczności faktycznych²¹. Skoro tak, a ekonomika procesowa dodatkowo za tym przemawia, należy określić, pod jakimi warunkami ponowne spożytkowanie opinii biegłego jest dopuszczalne.

Po pierwsze, opinia wydana w innej sprawie może być uznana w postępowaniu

za dowód z dokumentu prywatnego: dowód tego, że osoba, która ten dokument podpisała, prezentuje pogląd przedstawiony w dokumencie. Moc dowodowa takiej ekspertyzy jako dokumentu prywatnego różni się zatem istotnie od opinii biegłego. Zawarte w niej twierdzenia mogłyby stać się podstawą ustaleń faktycznych w razie ich przyznania (art. 229 k.p.c.) albo braku zaprzeczenia przez stronę przeciwną (art. 230 k.p.c.). Zakwestionowanie ich przez stronę przeciwną powoduje, że potrzebny staje się dowód w rozumieniu art. 278 k.p.c.

Dodatkowo jednak opinia z innego postępowania może stanowić istotny impuls weryfikacji opinii biegłego wydanej w toku procesu cywilnego. Sąd po uzyskaniu i po zapoznaniu się, w trybie przeprowadzenia dowodu z dokumentu prywatnego, z opinią z innego postępowania, decyduje – w zależności od okoliczności konkretnego wypadku – czy poprzestać na opinii tegoż pierwszego biegłego, czy też konieczne są dalsze środki dowodowe. Minimalnym standardem byłoby w takim przypadku jednak zobowiązanie biegłego opiniującego w sprawie cywilnej do ustosunkowania się do tych elementów opinii drugiego biegłego, które mogłyby uzasadniać odmienną konkluzję ekspertyzy²². Opinia

¹⁶ M. Waligórski, *Moc dowodowa ustaleń faktycznych zawartych w uzasadnieniu orzeczenia*, „Nowe Prawo” 1953, nr 3, s. 30–31.

¹⁷ B. Dobrzański, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1969, s. 297.

¹⁸ E. Wengerek, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego z zakresu postępowania cywilnego za rok 1967*, „Nowe Prawo” 1968, nr 4, s. 614.

¹⁹ W. Siedlecki, *Glosa...*, s. 120–124.

²⁰ K. Piasecki, *System...*, s. 141.

²¹ Orzeczenie SN z 11 października 1937 r., II C 901/37, OSNC 1938, nr 7, poz. 329; orzeczenie SN z 30 kwietnia 1957 r., III CR 340/56, OSNCK 1959, nr 1, poz. 8; wyrok SN z 16 listopada 1962 r., I CR 991/61, OSNC 1963, nr 10, poz. 232; wyrok SA w Rzeszowie z 4 lutego 2010 r., I ACa 431/09, Lex nr 686420.

²² Wyrok SN z 5 kwietnia 1963 r., I CR 12/62, OSNC 1964, nr 7–8, poz. 133.

taka może zatem zostać wykorzystana jako materiał pomocniczy przy ocenie mocy i wartości dowodowej opinii złożonych w procesie.

Po drugie, należy dopuścić przeprowadzenie przez sąd w trybie art. 278 k.p.c. dowodu z opinii przeprowadzonej w innej sprawie. Oczywiście musi to nastąpić nie tylko z poszanowaniem zasad ekonomii i szybkości postępowania, ale także zasady bezpośredniości²³. Zasada bezpośredniości stanowi bowiem jedną z gwarancji procesowych stron: zmierza do zapewnienia zetknięcia się sądu bezpośrednio z całym materiałem dowodowym, co może zapewnić najtrafniejszą ocenę tego materiału, a w konsekwencji dokonanie zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy ustaleń faktycznych będących podstawą rozstrzygnięcia sprawy.

Wedle ogólnych reguł, pojawienie się wśród środków dowodowych opinii biegłego wydanej w innym postępowaniu wymaga wniosku co najmniej jednej ze stron. Zgodnie bowiem z art. 232 k.p.c. strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Wprawdzie przepis ten dozwala sądowi dopuścić do-

wód niewskazany przez stronę, jednak sąd powinien czynić to tylko pomocniczo i w sytuacjach wyjątkowych²⁴.

Następnie zasada bezpośredniości wymaga, by doszło do ujawnienia²⁵ stronom faktu dopuszczenia dowodu z opinii biegłego sporządzonej w innej sprawie. Winno to nastąpić z zachowaniem wymogów art. 278 k.p.c., a zatem w drodze postanowienia sądu cywilnego wydanego po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru. Już na tym etapie może bowiem dojść do ujawnienia opozycji strony czy innych uczestników wobec wykorzystania opinii z innej sprawy, ewentualnie wyjścia na jaw przesłanek wyłączenia biegłego.

Co więcej, jak w każdym przypadku, niezbędne jest wydanie postanowienia sądu określającego nie tylko osobę biegłego, ale także przedmiot i granice wypowiedzi, co w praktyce oznacza wskazanie okoliczności faktycznych, których naświetleniu ma służyć opinia z innej sprawy. Wyklucza to zaskakiwanie stron wykorzystaniem konkluzji lub rozważań tejże opinii, na pierwszy rzut oka niezwiązanych z przedmiotem danego procesu cywilnego.

²³ Na potencjalny konflikt tych zasad wskazuje zwłaszcza K. Piasecki, *Wpływ...*, s. 172; tenże, *System...*, s. 131.

²⁴ Wyrok SN z 24 listopada 2010 r., II CSK 297/10, LexPolonica nr 3958509; wyrok SN z 11 stycznia 2011 r., I PK 152/10, LexPolonica nr 2560875; wyrok SN z 7 grudnia 2010 r., I BU 8/10, LexPolonica nr 2811192. Ostatnio jednak Sąd Najwyższy zdaje się, jak sądzę zbyt pochopnie, odstępować od tego klarownego poglądu, wskazując, że w sytuacji, w której uzyskanie wiadomości specjalnych zapewnia wyłącznie opinia biegłego, to w braku odpowiedniej inicjatywy dowodowej strony niedopuszczenie dowodu z takiej opinii stanowi naruszenie art. 232 zd. drugie k.p.c., gdy przeprowadzenie przez sąd z urzędu tego dowodu stanowi jedyny sposób przeciwdziałania niebezpieczeństwu oczywiście nieprawidłowego rozstrzygnięcia sprawy, podważającego funkcję procesu (zob. np. wyrok SN z 15 czerwca 2011 r., V CSK 382/10, Lex nr 864025; wyrok SN z 7 czerwca 2011 r., II UK 327/10, Lex nr 1068057; postanowienie SN z 12 maja 2011 r., III CSK 238/10, Lex nr 964473).

²⁵ Na obowiązek uprzedniego dołączenia akt celem umożliwienia stronom zapoznania się z dowodami przeprowadzonymi w innym postępowaniu zwrócił uwagę Sąd Najwyższy (zob. np. orzeczenie z 30 kwietnia 1956 r., II CR 885/55, OSNCK 1957, nr 2, poz. 48; wyrok SN z 10 listopada 1966 r., II PR 269/66, LexPolonica nr 317696).

Oczywiście, wskazane wymogi formalne nie są wystarczające. Niewątpliwie bowiem materiał zgromadzony w innej sprawie jest tylko materiałem faktycznym. Chcąc z niego skorzystać, sąd orzekający powinien uczynić go przedmiotem postępowania dowodowego, a zatem przyznać każdej stronie prawo do ustosunkowania się, w tym do kwestionowania dowodów, ze skutkiem w postaci konieczności powtórzenia dowodu w postępowaniu cywilnym. Jedyne bowiem wtedy, gdy strona nie podważa dowodu, a on sam nie budzi zastrzeżeń, które należy uwzględnić z urzędu (np. wyłączenie biegłego z mocy prawa), musi liczyć się z tym, że sąd oprze ustalenia faktyczne na takim dowodzie²⁶.

W zakresie uczynienia zadość obowiązkom udostępnienia stronom opinii pochodzącej z akt innej sprawy należy odwołać się do § 77 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23 lutego 2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych²⁷, stosownie do którego, jeżeli biegły został zobowiązany do przedstawienia opinii na piśmie, sporządza ją pismem maszynowym i składa wraz z odpisami dla stron, chyba że przewodniczący posiedzenia lub sędzia sprawozdawca zarządzi inaczej.

W praktyce zatem biegły obligowany jest do złożenia opinii wraz z odpisami dla stron, aby możliwe było ich doręczenie. Ze względu bowiem na coraz większe skomplikowanie stosunków społecznych i metod poznawczych prowadzących do weryfikacji faktograficznej tych stosunków oczywiste jest, że zapoznanie się z opinią i podjęcie próby jej weryfi-

kacji możliwe jest jedynie w przypadku dysponowania odpisem tej opinii. Przenosząc te spostrzeżenia na grunt zagadnień związanych z przeprowadzeniem dowodu z opinii wywołanej w toku innego postępowania, należy wyrazić przekonanie, że konsekwencją postanowienia sądu orzekającego w procesie cywilnym o dopuszczeniu takiego dowodu powinno być zarządzenie sporządzenia odpisów tejże opinii i doręczenie jej wszystkim uczestnikom postępowania (nawet jeżeli treść tej ekspertyzy jest im znana), z określeniem terminu na zgłoszenie: zastrzeżeń do opinii, wniosków o jej uzupełnienie, postawienie dodatkowych pytań biegłemu, czy żądania wezwania go na termin rozprawy celem ustnego wyjaśnienia wątpliwości. Wydaje się, że o ile strona wcześniej nie otrzymała możliwości wypowiedzenia się co do bezstronności biegłego (w praktyce sądowej często sąd pomija fazę wysłuchania wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru), w tym samym terminie może ona zgłosić wniosek o wyłączenie biegłego z przyczyn wskazanych w art. 49 k.p.c. w zw. z art. 281 k.p.c.

Jeżeli strony nie zgłoszą zastrzeżeń, a sąd nie poweźmie wątpliwości z urzędu, dowód z opinii biegłego pierwotnie przeprowadzonej w innym postępowaniu staje się pełnoprawnym elementem materiału dowodowego i nie wymaga dalszych czynności procesowych. Gdyby jednak zastrzeżenia czy wnioski zostały zgłoszone, wówczas sąd zobligowany jest do podjęcia działań przewidzianych w art. 281 k.p.c. czy art. 286 k.p.c. Przede wszystkim w całości pomi-

²⁶ Orzeczenie SN z 30 kwietnia 1956 r., II CR 885/55, OSNCK 1957, nr 2, poz. 48. Podobnie wyrok SN z 21 października 1966 r., II PR 423/66, OSP 1967, nr 9, poz. 227.

²⁷ Dz.U. Nr 38, poz. 249 ze zm.

nięta winna zostać opinia, gdyby na jaw wyszła okoliczność jej wydania przez biegłego wyłączonego z mocy art. 48 k.p.c. w zw. z art. 281 k.p.c., a zatem w analogicznych sytuacjach, w jakich sędzia ulegałby wyłączeniu *ex lege*²⁸. W takim bowiem przypadku istnieje konieczność uwzględniania zaistnienia przyczyny wyłączenia przez sąd z urzędu niezależnie od wniosku strony i bez względu na stan sprawy oraz automatycznego uznania, że opinia taka nie stanowi (nie może stanowić) dowodu²⁹.

W przypadku uprawdopodobnienia okoliczności tego rodzaju, że mogłyby wywołać uzasadnione wątpliwości co do bezstronności biegłego w danej sprawie (art. 49 k.p.c.), sąd zobligowany będzie do rozstrzygnięcia co do wyłączenia biegłego³⁰, przy czym na postanowienie sądu w tym przedmiocie nie przysługuje zażalenie³¹. Uchybienie procesowe sądu polegające na bezzasadnym oddaleniu wniosku strony o wyłączenie biegłego może jednak stanowić jeden z zarzutów apelacyjnych (art. 383 w zw. z art. 368 pkt 5 k.p.c.), z tym że wydaje się nie-

zbędne, by strona na to uchybienie przepisom postępowania zwróciła uwagę w trybie art. 162 k.p.c.

W praktyce zapewne najczęściej ma miejsce sytuacja zgłoszenia żądań uzupełnienia opinii lub też zastrzeżeń do niej. W zależności od zakresu i charakteru tychże – pomimo kategorycznego brzmienia art. 286 k.p.c. – możliwe jest w pierwszej kolejności dokonanie uzupełnień czy złożenie wyjaśnień przez biegłego w formie pisemnej. Z oczywistych bowiem względów bezcelowe byłoby przedstawianie skomplikowanych wyliczeń w formie ustnej opinii. Jeżeli natomiast zakres zastrzeżeń stron, również wobec opinii uzupełniającej, nie będzie stał temu na przeszkodzie, sąd władny jest wezwać biegłego celem złożenia wyjaśnień ustnych na rozprawie. Wówczas stronom w najpełniejszy sposób zapewniona zostanie możliwość weryfikacji wartości dowodowej opinii biegłego. Przesłuchanie biegłego prowadzi do usunięcia wątpliwości, ukazania słabych stron opinii, przedstawienia możliwych sposobów interpretacji faktów.

²⁸ Odnosząc przesłanki wyłączenia sędziego z mocy prawa (art. 48 k.p.c.) do biegłego, można stwierdzić, że wyłączony winien być biegły:

- 1) w sprawach, w których jest stroną lub pozostaje z jedną ze stron w takim stosunku prawnym, że wynik sprawy oddziaływa na jego prawa lub obowiązki;
- 2) w sprawach swego małżonka, krewnych lub powinowatych w linii prostej, krewnych bocznych do czwartego stopnia i powinowatych bocznych do drugiego stopnia;
- 3) w sprawach osób związanych z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli;
- 4) w sprawach, w których był lub jest jeszcze pełnomocnikiem albo był radcą prawnym jednej ze stron;
- 5) w sprawach, w których w instancji niższej brał udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia, jako też w sprawach o ważność aktu prawnego z jego udziałem sporządzonego lub przez niego rozpoznanego oraz w sprawach, w których występował jako prokurator;
- 6) w zakresie orzekania co do skargi o wznowienie postępowania, w którym brał udział w wydaniu orzeczenia objętego tą skargą.

²⁹ Szerzej na ten temat zob. J. Misztal-Konecka, *Wyłączenie biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2011, nr 19, s. 1021–1028.

³⁰ Wyrok SN z 8 stycznia 2004 r., I CK 17/03, LexPolonica nr 2299776.

³¹ Postanowienie SN z 26 kwietnia 1982 r., IV CZ 58/82, OSNC 1982, nr 11–12, poz. 175; postanowienie SN z 6 grudnia 1982 r., I CZ 116/82, OSNC 1983, nr 8, poz. 120.

De facto zatem, w przypadku zastrzeżeń stron wobec opinii wydanej w innym postępowaniu, dopiero po przesłuchaniu biegłego można mówić o zamknięciu pewnego procesu dowodowego typowego dla ekspertyz biegłych. Co więcej, ustne wyjaśnienia pozwalają „dostosować” opinię do potrzeb kolejnego postępowania, poprzez zwrócenie uwagi na ewentualne odmienności (zwłaszcza poszerzenie) w materiale dowodowym.

5. Wynagrodzenie za wykorzystanie opinii biegłego w innym postępowaniu

Ostatnim zagadnieniem odnoszącym się do wykorzystania ekspertyzy w kolejnym postępowaniu jest problem wynagrodzenia biegłego. Zgodnie z treścią art. 288 k.p.c. biegły ma prawo żądać wynagrodzenia za stawiennictwo do sądu i wykonaną pracę. Szczegółowo zagadnienia wynagrodzenia biegłych normują art. 89–90 ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (dalej jako

u.k.s.c.)³², rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym³³ i rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31 października 1983 r. w sprawie wynagradzania biegłych (tłumaczy) z zakresu daktylogonii³⁴.

W świetle art. 89 ust. 1 u.k.s.c. biegłemu przysługuje zwrot kosztów podróży, innych wydatków koniecznych związanych ze stawiennictwem w sądzie oraz wynagrodzenie za wykonaną pracę. Wymienić należy zatem: 1) zwrot kosztów podróży związanych ze stawiennictwem w sądzie, nawet jeżeli sąd nie skorzystał z usług biegłego (art. 89 ust. 2 u.k.s.c.)³⁵, 2) zwrot kosztów podróży z miejsca jego zamieszkania do miejsca wykonywania czynności sądowej na wezwanie sądu oraz zwrot kosztów noclegu (art. 89 ust. 3 u.k.s.c.)³⁶, 3) wynagrodzenie określone przy uwzględnieniu wymaganych kwalifikacji, potrzebnego do wydania opinii czasu i nakładu pracy (art. 90 u.k.s.c.)³⁷, 4) zwrot wydatków niezbęd-

³² Tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 ze zm.

³³ Dz.U. Nr 46, poz. 254 ze zm.

³⁴ Dz.U. Nr 64, poz. 292 ze zm.

³⁵ Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem judykatury biegłemu powołanemu poza miejscowość jego zamieszkania służy prawo do diet oraz zwrotu kosztów przejazdu i noclegu. Nie przysługuje mu natomiast wynagrodzenie za czas spędzony w podróży. Zob. np.: postanowienie SN z 29 sierpnia 1973 r., I PZ 36/73, LexPolonica nr 325562; postanowienie SA w Katowicach z 12 czerwca 2002 r., II AKz 530/02, LexPolonica nr 361022; uchwałę SN z 21 września 2005 r., I KZP 27/05, OSNKW 2005, nr 10, poz. 92; postanowienie SA w Katowicach z 30 stycznia 2008 r., II AKz 88/08, LexPolonica nr 1952563. Odmienne jednak por. uchwałę SN z 23 kwietnia 1963 r., VI KO 3/63, OSNPG 1963, nr 7, poz. 108.

³⁶ Zwrot kosztów podróży z miejsca zamieszkania do miejsca wykonywania czynności sądowej na wezwanie sądu, jak również zwrot kosztów noclegu i utrzymania w miejscu czynności, przysługuje według zasad obowiązujących przy obliczaniu należności przysługujących pracownikowi, zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej, z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju.

³⁷ Warto zacytować stanowisko wyrażone w postanowieniu SA w Katowicach z 10 października 2008 r., II AKz 747/08, LexPolonica nr 2064144, że rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym rozróżnia przyznanie biegłemu wynagrodzenia za udział w czynności sądowej (§ 6 ust. 1 i 2) oraz za sporządzenie opinii (§ 4 ust. 1–3). Dla oceny, na której ze wskazanych podstaw prawnych biegłemu

nych do wykonania czynności – na podstawie złożonego rachunku (art. 90 u.k.s.c.).

Analiza przedstawionych regulacji pozwala na wnioski, że w przypadku, w którym wykorzystanie opinii biegłego wydanej w jednym postępowaniu na potrzeby kolejnego nie wiąże się z dodatkową pracą tegoż biegłego (np. przedstawieniem kolejnych egzemplarzy opinii, uzupełnieniem opinii, stawiennictwem na rozprawie), brak podstaw do konstruowania roszczenia o wypłatę wynagrodzenia. Jeśli bowiem biegły otrzymał wynagrodzenie za sporządzenie i przedłożenie opinii, jego praca została już nagrodzona finansowo; opinia biegłego nie jest bowiem traktowana jako utwór w rozumieniu prawa autorskiego, co uzasadniałoby możliwość naliczania wynagrodzenia za każde jego wykorzystanie.

Natomiast za wszelkie czynności, do których podjęcia biegły zostanie zobowiązany w kolejnym postępowaniu cywilnym, może zasadnie domagać się wynagrodzenia. Co więcej, nie można pominąć, że w przypadku wezwania eksperta do udzielania ustnych wyjaśnień na rozprawie konieczne jest, by najpierw zapoznał się on z aktami toczącego się postępowania (których z oczy-

wistych względów nie uwzględniał przy pierwotnym opiniowaniu), a następnie odpowiadał na pytania sądu i stron. Wszystkie te czynności wymagają czasu i aktywności biegłego, a w konsekwencji także wynagrodzenia.

6. Zakończenie

Mimo braku jednoznacznej regulacji Kodeksu postępowania cywilnego określającej dopuszczalność dowodowego wykorzystania opinii biegłych przeprowadzonych w innych postępowaniach przewidzianych przez ustawę, zasady ekonomiki procesowej nakazują wypowiedzieć się z pełną akceptacją dla takiego wykorzystania. Niezbędne jest jednak określenie warunków, w których mogłoby to nastąpić. Pierwszym z nich jest wydanie przez sąd cywilny, po wysłuchaniu stanowisk stron, postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego wraz z określeniem okoliczności podlegających sprawdzeniu. Drugim wymogiem jest udostępnienie stronom treści opinii i umożliwienie zgłaszania do niej zastrzeżeń, czy np. wniosków o uzupełnienie. Ostatnim zaś obowiązkiem sądu wydaje się wezwanie biegłego na żądanie stron celem ustnego wyjaśnienia opinii i udzie-

należy przyznać wynagrodzenie, decydujące znaczenie ma treść postanowienia sądu uznającego potrzebę uzupełnienia wiadomości specjalnych, co do których biegły zajął już stanowisko w wydanej uprzednio opinii. To sąd bowiem, decydując o wezwaniu biegłego na rozprawę, rozstrzyga jednocześnie, czy udział biegłego stanowić będzie formę realizacji zasady kontrydiktoryjności i bezpośredniości poprzez umożliwienie stronom i sądowi zadawania pytań i odebrania wyjaśnień co do już przedstawionych wniosków badawczych, czy też wezwanie ma związek z zagadnieniami wykraczającymi poza zakres dotychczasowych konkluzji. O ile zdaniem sądu zachodzi konieczność uzupełnienia opinii o kwestie nieznanne uprzednio biegłemu, a istotne z punktu widzenia problemu podlegającego rozstrzygnięciu, sąd winien określić w treści postanowienia, iż uznaje za stosowne dopuszczenie dowodu z nowej opinii biegłego. Jeżeli zaś obecność biegłego wiązać by się miała jedynie z udzieleniem odpowiedzi na pytania stron czy sądu wobec już przedstawionej opinii, decyzja sądu winna to równie stanowczo i jednoznacznie rozstrzygnąć, wskazując, że udział biegłego w rozprawie stanowi formę uczestnictwa w „czynności sądowej”. W pierwszym wypadku podstawę obliczenia należności biegłego stanowić winny przepisy § 4 ust. 1–3, w drugim zaś § 6 ust. 1 i 2.

lenia odpowiedzi na rodzące się pytania. W taki sposób wprowadzona do procesu cywilnego opinia z innej sprawy stanie się

dowodem przeprowadzonym nie tylko z poszanowaniem zasad ekonomiki procesowej, ale także zasady bezpośredniości.

SUMMARY

Expert opinion given in other proceedings – possibility of using in civil process

In judicial practise one event often forms the basis of several lawsuits in which opinions of experts are given. Due to time-consuming and cost effectiveness associated with these opinions we should opt for potential use of opinion given in the earlier proceedings in a subsequent process, although no rule regulates this issue. This opinion can be a private do-

cument or an opinion within the meaning of article 278 k.p.c. (Code of Civil Procedure). In order to give it legal value of an expert's opinion within the meaning of art. 278 k.p.c. the Court, after hearing the parties declarations, should constitute this paper as an expert opinion and specify circumstances under examination. Then it is necessary to show the content of the opinion and to hear parties' objections, applications for the supplement, etc. The duty of the court is also calling the expert – at the request of the parties – and making him to give oral explanations and answers.